

QUYOSHLI GIPERMNESTRA

Abdullayeva Nasiba Komil qizi

O`zbekiston davlat tabiat muzeyi

[*Tabiatmuzeyi1876@umail.uz*](mailto:Tabiatmuzeyi1876@umail.uz)

Annotatsiya Ushbu maqolada tabiatda uchraydigan kapalaklardan biri Quyoshli gipermnestra haqida ma'lumot olishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: *Urg'ochi, dimorfizm, tur, tuyatovon, zaif, qo'shyaproq, erkak, kamyob, g'umbak, biosfera.*

Kapalaklarning pardasimon qanotlari mayda tangachalar bilan qoplangan. Kapalaklar qanotining chiroyli rangda bo'lishi ana shu tangachalardagi pigmentlarga bog'liq. Og'iz organlari so'ruvchi xartumdan iborat. Xartum spiral shaklda boshining ostida taxlanib turadi. Bosh qismida bir juft murakkab ko'zlari va har xil shakldagi mo'ylovlari bor.

Quyoshli gipermnestra. O'zbekiston Respublikasi Qizil Kitobidagi maqomi 3(NT). Kapalakning ushbu turi zaif, tabiatan kamyob, lokal tarqalgan Eron-Turon turi hisoblanadi. Qoraqalpog'iston, Xorazm, Qashqadaryo, Navoiy, Jizzax viloyatlarida keng tarqalgan. O'zbekistondan tashqarida Tojikiston, Turkmaniston, janubiy Qozog'iston, Qirg'izistonda uchraydi. Yashash joylari suv omborlari, ko'l va kanallar (to'qay tekislik joylari va oazislar). Tarqalish areali turlicha. Hududlarda tarqalish zichligi 1 kv.metrda 0,03 ta, maksimum 0,1 tagacha. Yetuk shakllarining maksimal soni aprel-may oylarida kuzatiladi. Bir yilda bir marta nasl beradi, may-iyun oylarida tuxum qo'yadi. Imagolari mayda, qurti iyun-iyulning boshlarida chiqadi. G'umbakli pillalari tuproqda joylashadi va rivojlanadi. Odatda, yilda bir marta, kamdan-kam hollarda to'rt qishgacha qishlaydi. Urg'ochilari 50 donagacha tuxum qo'yadi. Xo'jalik faoliyatlari natijasida, ya'ni to'qay o'rmonlarining yo'q qilinishi, yerlarning haydalishi va boshqalar natijasida soni sezilarli

darajada kamaygan. Sun‘iy ko‘paytirish tajribalarda tasdiqlangan, lekin hozirgi kunda amalda qo‘llanilmaydi. Quyi Amudaryo biosfera rezervatida muhofazaga olgan.

1-2 rasm. Quyoshli gipermnestra yoki Yelkanli Gelios.

Bu avlod faqat bitta Quyoshli gipermnestra turidan iborat. O‘rta va Markaziy Osiyoning endemigi, o‘lchami 45-50 mm. Ko‘zga tashlanarli jinsiy dimorfizmga ega: erkagi urg‘ochisidan kichikroq, oldingi qanotining uchidagi och-qo‘ng‘ir dog‘lar ham kamroq, qizil dog‘lari ancha kichik, urg‘ochisining orqa qanotlarida qo‘ng‘ir dog‘lar ko‘proq. Ozuqa sifatida Tuyatavonlar yoki Qo‘shyaproqlarga kiruvchi o‘simlik turlari xizmat qiladi. O‘zbekistonda aprel oyining o‘rtalaridan to iyun oyigacha ozuqa o‘simliklari bor daryo vohalarida va to‘qaylarda uchraydi. Farg‘ona vodiysida paxtazorlar orasida qolib ketgan qumtepalarda ham uchraydi. Ozuqa o‘simliklari mo‘l bo‘lgan daryo bo‘ylaridagi yerlar o‘zlashtirilishi va to‘qaylarning qisqarishi bu kapalaklarning kamayib ketishiga sabab bo‘lyapti. Kapalakka nom, uning sap-sariq rangi e‘tiborga olinib, qadimgi Yunon afsonalaridagi Quyosh xudosi Gelios sharafiga berilgan. Uning yana bir nomi Yelkanli Gelios.

3-4 rasm. Quyoshli gipermnestra yoki Yelkanli Gelios

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. Davlat ilmiy nashriyoti 2018.
2. Umurtqasizlar zoologiyasi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun o'quv qo'llanma. Toshkent "O'qituvchi" 2003. -200 b. Sarlavxa UzR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
3. O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobi, II jild: Hayvonlar; J.A Azimovning umumiy tahriri ostida. T: <<Chinor ENK>> ekologik-noshirlik kompaniyasi. - 374 b. - Tit.v. O'zbek, rus va ingliz tillarida.
4. www.zakm.uz
5. www.cyberleninka.ru